

BOSNA HERSEK ÜLKE RAPORU

ARALIK 2024

*Gebze Ticaret Odası
Ticaret Bölümü*

BOSNA HERSEK

EKONOMİK YAPI VE GELİŞMELER

1992-1995 yıllarındaki savaştan önce sanayi altyapısı kuvvetli bir ülke olan Bosna Hersek'te önemli sanayi kolları (demir çelik, savunma sanayii, çimento, soda, kağıt, alüminyum, uçak yedek parçaları, rafineri, ağaç ve orman ürünleri, kimya ve metalurji) mevcuttu ve toplam istihdam ve üretimin yaklaşık %50'si bu sanayilerce karşılanmaktaydı. Savaştan önceki dönemde Bosna Hersek'teki üretim faaliyetleri temelde Yugoslavya'nın iç pazarının ihtiyaçlarının karşılanması üzerine kuruluydu.

Savaş, Bosna Hersek'teki sanayi yapılanmasına ağır hasar vermiş, pazar kaybının yanı sıra sanayi tesislerinin zarar görmesi ve bu tesislerdeki makine ve teçhizatların çalınması vb. nedenlerle ülkenin sanayiye dayalı ekonomik yapısı bozulmuştur.

Savaş sonrası dönemde söz konusu sanayi kapasitesinin bir kısmı devlet tarafından yeniden işletmeye açılmış, bir kısmı özelleştirilmiş, bir kısmı ise kapatılmıştır. Savaştan önce ağırlıklı olarak devlet mülkiyetinde olan veya devlet tarafından yönlendirilen üretim altyapısının özelleştirme veya iflaslar yoluyla özel mülkiyete geçmesi süreci çerçevesinde önemli sayıda işletme satılmıştır. Ancak halen özelleştirme çalışmaları devam eden az sayıda da olsa işletme bulunmaktadır.

Bilhassa savaş sırasında olmak üzere 1990'lı yıllarda ülkenin hiperenflasyon ile karşı karşıya kalması nedeniyle, parasal istikrar ülkenin ekonomi politikasındaki en önemli hedefler arasında yer almıştır. 2000'li yılların başından beri yüksek düzeylerde seyretmeyen ve 2009 yılında negatife dönen enflasyon, 2010 yılından itibaren çok yüksek oranlarda olmasa da yeniden artı değerlere çıkmıştır.

2015 yılında -1,0, 2016 yılında -1,1 olarak gerçekleşen enflasyon, 2017 yılında 1,3 ve 2018 yılında 1,4 ile yeniden artışa geçmiştir; 2019 yılında yüzde 0.6 olarak gerçekleşen enflasyon, pandeminin etkisiyle 2020 yılında -1.0, 2021 yılında ise yüzde 2.0 ile yeniden artışa geçmiştir. Pandemi sonrasında küresel anlamda artan emtia fiyatları ve ertelenen talebin etkileri ile yıllık enflasyon oranı 2022 yılında yüzde 14'e ulaşmış, 2023 yılında ise % 6.1 olarak gerçekleşmiştir.

Ekonomik istikrar politikaları kapsamında Temmuz 1998'de Konvertible Mark (KM) yürürlüğe girmiştir. Bu yeni para birimi, Dayton Barış Anlaşması gereğince Para Kurulu/Currency Board kuralları altında yönetilmeye başlanmıştır. Söz konusu kurallar ve işleyiş Bosna Hersek Merkez Bankası tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilmektedir.

Ticaret politikalarında uluslararası sistemle bütünleşme çalışmaları kapsamında, 1999 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nde (DTÖ) gözlemci statüsü elde edilmiştir. DTÖ ile ilişkiler kapsamında, ülkenin tarife yapısı DTÖ kuralları ile uyumlu hale getirilmeye çalışılmakta olup, ülkenin DTÖ'ye üyelik çalışmaları nihai aşamada bulunmaktadır.

Bosna Hersek'in tarife yapısı oldukça libere bir görünüm sergilemekte olup, ithalat % 0 ile % 15 arasında değişen gümrük vergisi oranları uygulanmaktadır.

Ülkenin önemli gelir kaynakları ve döviz kazandırıcı kalemleri arasında, ihracat ve yurtdışında çalışan vatandaşlar tarafından ülkeye aktarılan gelirler sayılabilir. Yurtdışında çalışan vatandaşların aktardığı gelirler GSYİH'nin önemli bir kısmını oluşturmakta olup, 2018 yılında 1,38 milyon Avro düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu rakam 2019 yılında 1,51 milyon Avroya ulaşmışken, 2020 yılında pandeminin etkisiyle azalmış ve yaklaşık olarak 1,28 milyon Avro düzeyinde kalmıştır. Söz konusu gelir 2021 yılında 1,53 milyar Avro ve 2022 yılında 1,83 milyar Avro düzeyine çıkmıştır. Bosna Hersek Merkez Bankası verilerine göre 2023 yılında bu rakam 1,94 milyar Avro ile rekor düzeye ulaşmıştır.

Ülkede yatırımlar genel olarak düşük düzeylerde seyretmiş olup, gerçekleştirilen yatırımlar ise büyük ölçüde yabancı sermaye tarafından finanse edilmiştir. Ülkeye yapılan dış yardımlardaki azalma nedeniyle üretimin ve özellikle ihracatın artırılabilmesi için doğrudan yabancı yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır. Üretim sektöründe mevcut olan açığı değerlendirmek isteyen yabancı sermaye Bosna Hersek'e ilgi göstermekle birlikte, eski Yugoslavya pazarının önemli ölçüde kaybedilmiş olması ve ülke içinde dönem dönem siyasi istikrarsızlıkların oluşması nedeniyle, bu ilginin somut yatırımlara dönüşmesinde sıkıntılar yaşanmaktadır. Ülkenin yeniden yapılandırılması kapsamında çeşitli kredi programları uygulamaya konulsa da, söz konusu kredi programları genelde küçük ve orta ölçekli firmaları hedeflememiştir. Diğer taraftan, özellikle yabancı bankaların ülkede faaliyet göstermeye başlamasıyla birlikte, sermaye arzında nispeten bir artış olsa da, bürokrasi, karmaşık hukuki altyapı, yasal yaptırımların zayıf olması vb. sebeplerle sermaye arzındaki bu artış, sınai üretimde yeterince karşılığını bulamamıştır. Öte yandan, Bosna Hersek'te bankalar tarafından sağlanan krediler çoğunlukla tüketime yönelik olup, üretimin fonlanmasında finans kesiminin nispeten isteksiz davranması üretimin arttırılmasının önündeki engellerden birisini oluşturmaktadır.

Ülke ticaret ve kredi açısından Avrupa'ya oldukça bağımlı durumdadır. 2023 yılında ihracat 2022 yılına kıyasla % 7.1, ithalat ise % 3 düşüş göstermiş, ihracatın ithalatı karşılama oranı da 60,1'e azalmıştır.

1990'ların sonları ile 2000'li yılların başlarında ülkede yüksek kamu harcamaları ve bütçe açıkları yaşanmıştır. 1998-2000 yılları arasında GSYİH'nin %66'sına varan yüksek kamu harcamaları ve GSYİH'nin yaklaşık %9'una ulaşan bütçe açıklarının azaltılmasına yönelik olarak 2000-2005 yılları arasında IMF ile imzalanan stand-by düzenlemeleri kapsamında istikrar programları uygulanarak mali yapı konsolide edilmiş ve bu çerçevede kamu harcamaları GSYİH'nin yaklaşık %50'sinin altına gerilemiştir. Bosna Hersek Maliye ve Hazine Bakanlığı verilerine göre 2023 yılında Bosna Hersek'te kamu harcamaları 2022 yılına göre %0.4 düşüş göstererek 6.62 milyar Avro olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılı için kamu borcunun GSYİH içindeki payının %26.73 olacağı öngörülmektedir.

Bosna Hersek'te ekonominin kayıt altına alınması amacıyla 1 Ocak 2006 tarihi itibarıyla tek vergi sistemine geçilmiş, daha önce iki entitede (FBiH ve RS) farklı oranlarda uygulanan 'satış' ve 'hizmet' vergileri kaldırılarak bunların yerine Katma Değer Vergisi (KDV) uygulamasına başlanmış ve ülke genelinde uygulamaları yürütmek üzere Dolaylı Vergilendirme İdaresi kurulmuştur. Bosna Hersek'te her ürün ve hizmet (sağlık hizmetleri, sosyal sigorta hizmetleri, eğitim vb. sektörlerde istisnalar bulunmakla birlikte) için halihazırda uygulanmakta olan KDV oranı %17'dir.

2003-2008 döneminde ekonomik performanstaki iyileşme, büyüme ve milli gelir rakamlarına yansımakla beraber, cari açık, işsizlik ve düşük gelir düzeyi ülkenin önemli ekonomik sorunları olmaya devam etmiştir. Küresel mali ve ekonomik krizin etkisiyle ülke ekonomisi 2009 yılında daralmıştır. 2010 ve 2011 yıllarında yaşanan düşük oranlı büyümeler (sırasıyla %0,8 ve %1) iç talep ve yatırımlara bağlı olarak

gerçekleşmiştir. Ancak, AB’de ekonomik krizin derinleşmesi sonucu sanayi imalatının düşmesi, işsizlikteki artışın devam etmesi ve yurtdışında çalışan vatandaşların gönderdiği gelirlerin azalması vb. sebeplerle ekonomi 2012 yılında yeniden negatif büyümeyle (%-1,2) karşı karşıya kalmıştır. Sonrasında toparlanmaya başlayan ülke, 2013 yılında %2,4 ile yeniden büyüme yaşamıştır. GSYİH 2017 yılında %3,2, 2018’de %3,6, 2019’da %2,9 oranında artış, 2020 yılında pandeminin etkisiyle %3 oranında daralma, buna karşılık 2021 yılında % 7.4 ve 2022 yılında ise % 4.1 oranında artış kaydetmiştir. 2023 yılında GSYİH büyüme %1,7 olarak gerçekleşmiştir.

Yüksek vergilere bağlı olarak istihdamın kayıt dışı ekonomiye kayması nedeniyle, işsizlik rakamlarında uzun vadede önemli bir düşme beklenmese de nitelikli işgücünün Avrupa Birliği ülkelerine göçü sonucunda işgücünün azalması ile belli sektörlerde istihdam edilecek işgücü bulunamaması nedeniyle yabancılara verilen çalışma izinleri sayısında artış gözlenmektedir. Kayıt dışı istihdamın ise emeklilik gibi konular nedeniyle orta ve uzun vadede önemli bir sosyal soruna neden olması beklenmektedir. Bu nedenle, Bosna Hersek ekonomisini değerlendirirken “kayıt dışı” ekonominin yüzdesinin oldukça yüksek olduğu gerçeğini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Dünya Bankası tahminlerine göre kayıt dışı ekonomi GSYİH’nin yaklaşık %25’ine tekabül ettiği tahmin edilmektedir.

BOSNA HERSEK’İN DIŞ TİCARETİ

Bosna Hersek’in 2000 yılından bu yana dış ticaretindeki gelişmeler incelendiğinde, ülkenin ihracat, ithalat ve dış ticaret hacminin istikrarlı bir artış gösterdiği, dış ticaret açığının ufak dalgalanmalar dışında yükselmeye devam ettiği, 2008 yılında küresel ekonomik krizin etkisi, 2020 yılında da küresel anlamda vuku bulan pandemi, 2023 yılında da Avrupa Birliği’ndeki duraklama nedeniyle ülke ihracatı, ithalatı ve dış ticaret hacminde düşüş yaşandığı söylenebilir.

Pazar yakınlığı, tarihsel ve kültürel bağlar, eski Yugoslavya zamanındaki sıkı ticari ve ekonomik ilişkilerin yansımaları ve lojistik avantajlardan dolayı Bosna Hersek’in dış ticaretinin büyük bölümü komşusu olan ülkeler ve AB ülkeleri ile gerçekleşmektedir. Söz konusu unsurlara ilaveten Avusturya’nın Bosna Hersek pazarına olan ilgisi ile Almanya ve İtalya’nın Balkanlar’a yönelik stratejileri çerçevesinde Bosna Hersek ile ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirmek için yaptıkları çalışmalar ve kaynak ayırımlarının da önemli etkisi olduğu söylenebilir.

Pazar ve lojistik unsurlarının yanı sıra Bosna Hersek ile AB arasındaki tercihli ticaret sistemi ve ülkenin CEFTA üyeliği de dış ticarete çevre ülkeler ve AB piyasasının ağırlığını pekiştiren unsurlar olarak dikkate alınabilir.

Bosna Hersek’in dış ticaretinin ülkelere ve ülke gruplarına göre dağılımına aşağıdaki tabloda yer verilmektedir. Tabloda da görülebileceği üzere, 2023 yılı itibarıyla Bosna Hersek’in toplam dış ticaretinde ilk 5 ülke sırasıyla Almanya, İtalya, Sırbistan, Hırvatistan ve Avusturya; ülkenin ihracatında ilk 5 ülke sırasıyla, Almanya, Hırvatistan, Sırbistan, Avusturya ve İtalya; ithalatında ise ilk 5 ülke sırasıyla İtalya, Almanya, Sırbistan, Çin ve Hırvatistan olmuştur.

BOSNA HERSEK DIŞ TİCARETİNİN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI (Milyon Avro-2023)							
Ülke/Ülke Grubu	İhracat	İthalat	Hacim	Denge	% İhr	%İth	%Hacim
Almanya	1.370	1.706	3.077	-336	16.1	12.0	13.5
İtalya	741	1.979	2.720	-1.238	8.7	13.9	12.0
Sırbistan	1.067	1.447	2.514	-380	12.5	10.2	11.1
Hırvatistan	1.303	1.071	2.374	232	15.3	7.5	10.4
Avusturya	877	510	1.387	367	10.3	3.6	6.1
Çin	18	1.344	1.362	-1.326	0.2	9.5	6.0
Slovenya	693	549	1.242	145	8.1	3.9	5.5
Türkiye	134	788	922	-654	1.6	5.5	4.1
Polonya	119	445	564	-327	1.4	3.1	2.5
ABD	104	405	508	-301	1.2	2.8	2.2
Fransa	172	261	433	-89	2.0	1.8	1.9
Hollanda	213	210	422	3	2.5	1.5	1.9
Rusya	52	236	288	-184	0.6	1.7	1.3
Karadağ	353	49	402	304	4.1	0.3	1.8
EU	6.231	8.372	14.603	-2.141	73	59	64
CEFTA	1.596	1.657	3.252	-61	18.7	11.7	14.3
TOPLAM	8.538	14.197	22.736	-5.659	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Bosna Hersek İstatistik Kurumu

BOSNA HERSEK-TÜRKİYE TİCARİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

İKİLİ TİCARET

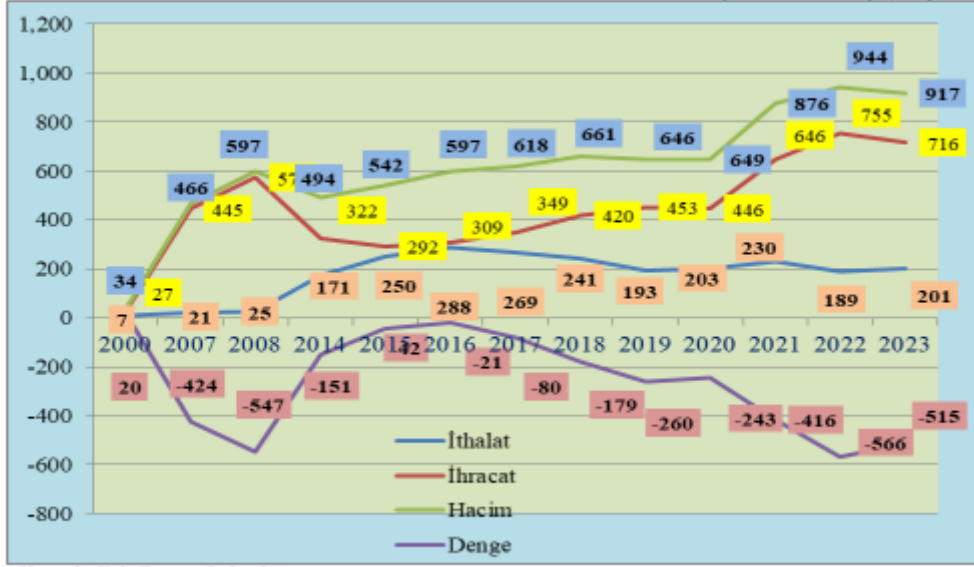
Bosna Hersek ile Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin gelişiminde, 1 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu anlaşma uyarınca, iki ülke arasındaki ticarete gümrük ve eş etkili vergiler 2007 yılından itibaren sıfırlanmıştır.

Bosna Hersek ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi günümüzde 1990'ların ortaları ve 2000'lerin başlangıcındaki seviyelere (1996 yılında 24 milyon, 2000 yılında 34 milyon, 2003 yılında 72 milyon ABD Doları) kıyasla kayda değer bir artış göstermiş olmasına rağmen (2006 yılında 160 milyon, 2008 yılında 597 milyon ve 2023 yılında 917 milyon ABD Doları), iki ülke arasında var olan tarihi ve sosyo-kültürel münasebetlerin ikili ticari ve ekonomik ilişkilere daha yüksek düzeyde yansması beklenmektedir.

Bosna Hersek ile Türkiye arasındaki ticaretin 2000'li yılların başından bu yana gelişimini gösteren aşağıdaki grafikte görüldüğü üzere, ikili ticarete sürekli olarak Bosna Hersek açık, Türkiye ise fazla veren ülke konumundadır. Ayrıca, ikili ticaret 2000'li yılların başından bu yana hacim olarak yaklaşık 27 kat artmış bulunmaktadır (2000 yılında 34 milyon, 2023 yılı itibarıyla 917 milyon ABD Doları). Öte yandan,

Bosna Hersek'in ihracatı düşük seviyede de olsa istikrarlı bir artış kaydederken, Türkiye'nin ihracatının oldukça dalgalı bir seyir izlediği, 2009 yılından itibaren ise istikrarlı olarak arttığı göze çarpmaktadır.

BOSNA HERSEK-TÜRKİYE TİCARETİNİN SEYRİ (2000-2023) (milyon \$)

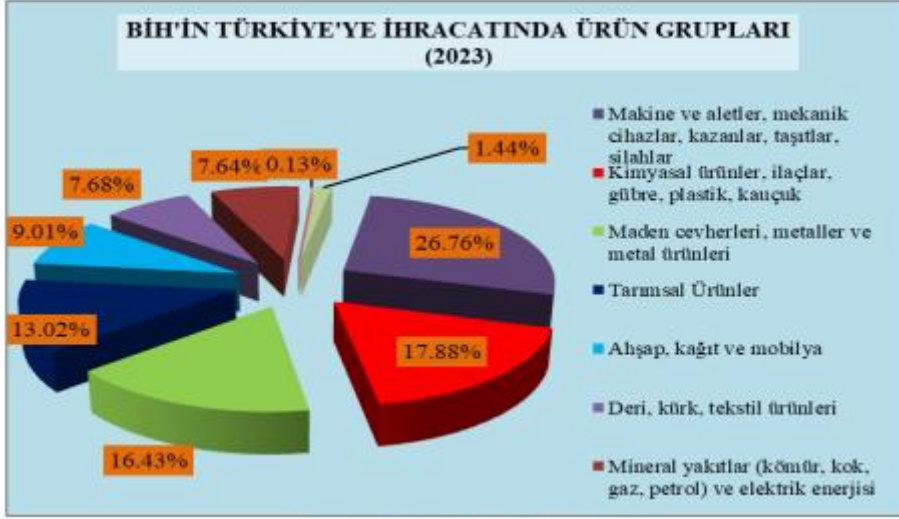

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

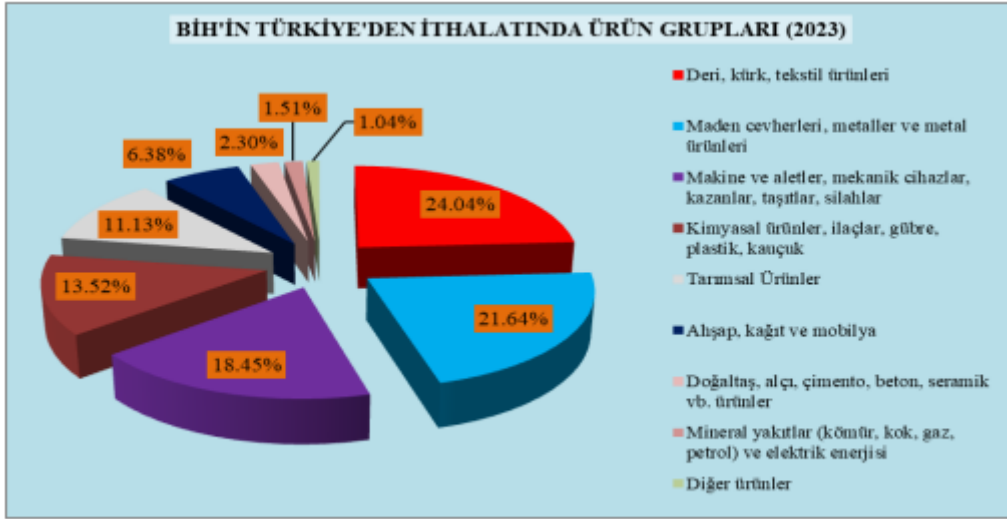
Ülkemiz ile Bosna Hersek tarafından açıklanan dış ticaret verileri arasında özellikle ülkemizin Bosna Hersek'e gerçekleştirdiği ihracat rakamlarına bakıldığında önemli sayılabilecek seviyede farklılıklar görülebilmektedir. Bu konuda Bosna Hersek İstatistik Kurumu'ndan alınan resmi cevapta, mezkur farklılığın temel sebebinin farklı istatistiki yöntemler kullanılması olduğu; ülkeye yapılan ithalat verilerinin işlenmesinde ihracat ülkesi kriteri yerine Eurostat tarafından önerildiği belirtilen menşe ülke esasının benimsendiği; bu nedenle, ülkemiz menşeli bir ürün farklı ülkelere Bosna Hersek'e ithal edildiğinde de söz konusu ithalatın Türkiye'den yapılmış olarak addedildiği; nitekim, Bosna Hersek ve Çin Halk Cumhuriyeti verileri arasında da ciddi farklılıklar görüldüğü belirtilmiştir. Bosna Hersek ile Türkiye arasındaki dış ticarete ilişkin istatistiki bilgilerde Bosna Hersek İstatistik Kurumu ile T.C. Ticaret Bakanlığı verileri arasında anılan nedenlerle farklılık bulunmaktadır.

Bosna Hersek İstatistik Kurumu verilerine göre, Türkiye'nin 2000 yılında Bosna Hersek'e gerçekleştirdiği ihracat, Bosna Hersek'in toplam ithalatı içerisinde %0,06 gibi küçük bir paya sahipken, bu oran 2007 yılında %4,6'ya yükselmiştir. Söz konusu oran 2008-2017 döneminde düşüş göstermiş olup, 2019 yılında %4,95, 2020 yılında %5,3, 2021 yılında %5,9, 2022 yılında % 5,8 ve 2023 yılında ise % 5,5 olarak gerçekleşmiştir.

Bosna Hersek'in ihracatında Türkiye'nin payı 2010 ve 2011 yıllarında %1,5 civarında iken, 2015 yılında %3,95 ve 2016 yılında %4,26 olarak gerçekleşmiştir. Sonrasında düşüş gösteren bu oran 2019'da %2,5, 2020 yılında %3,0, 2021 yılında %2,5, 2022 yılında %1,7 ve 2023 yılında % 1,6 olarak gerçekleşmiştir.

Yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere, 2023 yılı itibariyle Bosna Hersek'in Türkiye'ye ihracatındaki ana kalemler arasında makine, kazan, araç, kimyasal ürünler (organik, inorganik), maden cevherleri, metaller, metal ürünleri ve hurda, plastik, kauçuk, mineral yakıtlar (kömür, kok, gaz, petrol) mühimmat ve bunların parçaları, tarımsal ürünler, kağıt, ağaç, selüloz, deri, kürk ve tekstil ürünleri önde gelmektedir.

Yukarıdaki grafikte yer aldığı üzere, 2023 yılı itibariyle Bosna Hersek'in Türkiye'den ithalatındaki ana kalemler arasında halı, tekstil lifleri, kumaş, giysi, ayakkabı, maden cevherleri, metaller, metal ürünleri ve hurda, makine, mekanik cihazlar, kazanlar, taşıtlar, kimyasal ürünler (organik, inorganik), plastik, kauçuk vb. ürünler, tarımsal ürünler, meyve-sebze ve bunlardan elde edilen ürünler, tahıl ve unlu mamüller, mobilya, ev tekstili ve yatak, doğal taş ve granit ürünleri yer almaktadır.

YATIRIMLAR

Bosna Hersek Merkez Bankası verilerine göre Mayıs 1994-Aralık 2023 döneminde Türkiye 332 milyon Avro yatırım ile Bosna Hersek'e en çok yatırım yapan ülkeler sıralamasında 10'uncu sırada yer almıştır. Türkiye'nin söz konusu dönemde Bosna Hersek'e yapılan doğrudan yabancı yatırımlardaki payı %3.3 olmuştur. Diğer taraftan, Dayton Anlaşması'ndan günümüze kadar Türkiye'nin Bosna Hersek'te faaliyet

gösteren şirketleri ve diğer kurum ve kuruluşları vasıtasıyla ülkeye yaptığı katkı 1 milyar Avro'nun üzerindedir.

Türkiye'den Bosna Hersek'e yönelik olarak bugüne kadar yapılan en önemli yatırımlar arasında bankacılık sektöründe ZiraatBank d.d. Sarajevo (ilk yabancı sermayeli yabancı banka), üretim sektöründe ise Natron-Hayat d.o.o. Maglaj (kraft kağıt ve karton ambalaj üretimi) ve Sisecam Soda Lukavac d.o.o. (cam hammaddesi soda üretimi) yer almaktadır. Söz konusu yatırımlardan Ziraat Bankası, Bosna Hersek genelinde 35 şubesi ile hizmet vermekte; Kastamonu Entegre'ye ait NatronHayat ve Soda Sanayii A.Ş.'ye ait Sisecam Soda Lukavac ise son dönemde Bosna Hersek'in ilk 10 ihracatçı firması arasında istikrarlı bir şekilde yer almaktadır.

Anılan yatırımların yanı sıra, yine özelleştirme ve doğrudan yatırım ile başarıyla Bosna Hersek'te faaliyetlerini sürdüren Türk firmalarından Camiş Madencilik A.Ş. kireçtaşı üretimi ve satışı alanında faaliyet göstermekte; Kırloğlu Kimya Sanayi ve Ticaret A.Ş. ise Avrupa'nın altı sivil patlayıcı üretim tesisinden biri konumundaki Pobjeda Rudet d.d. Goražde'nin hakim ortağı ve Bor Banka'nın en büyük hissedarı konumunda yer almaktadır.

Diğer taraftan, Çilek Mobilya A.Ş. yönetim kurulu başkanı Muzaffer Çilek tarafından kurulan Bosna Hersek ile ilişkileri Geliştirme Merkezi Vakfı (BİGMEV) ve Sarajevo International d.o.o. firması aracılığıyla ülkede turizm, tarım ve inşaat alanlarında çeşitli yatırımlar gerçekleştirilmiştir.

Sağlık sektöründe Bahçeci Tüp Bebek Merkezi'nin yanı sıra döviz kazandırıcı hizmet ticareti kapsamında sağlık turizmi alanında temsilcilik ofisleri ile İstanbul Memorial Sağlık Yatırımları A.Ş., Acıbadem Hastanesi, Koç Healthcare, Medicalpark (Liv Hospital) ve Medipolitan Sağlık ve Eğitim Hizmetleri A.Ş. faaliyet göstermektedir. Ayrıca ülkemizin önde gelen özel sağlık kuruluşlarından Medicana Sağlık Hizmetleri A.Ş. tarafından Saraybosna'da açılması planlanan tam teşekküllü özel hastanenin inşaatı tamamlanmış olup, resmi prosedürler devam etmektedir. Eğitim sektöründe ise SEDEF Vakfı tarafından 2003 yılında kurulan ve 47 farklı ülkeden yaklaşık 2000 öğrenciye sahip International University of Sarajevo (IUS) ile Türkiye Maarif Vakfı okulları faaliyetlerini sürdürmektedir.

Bosna Hersek'te Mayıs 2024 itibarıyla ticari faaliyetini sürdüren 200'ün üzerinde Türk şirketi bulunmaktadır.

Not: Çalışmada kullanılan veriler; TÜİK, T.C. Ticaret Bakanlığı, çeşitli ansiklopedi siteleri ile Gebze Ticaret Odası Dış Ticaret Eğitim Notlarından derlenmiştir.